

BOHUMIL HRABAL - OBSLUHOVAL JSEM ANGLICKÉHO KRÁLE

LITERÁRNÍ TEORIE

Literární druh a žánr:

román* (próza, epika) s filozofickým a erotickým podtextem

Literární směr:

dokončeno r. 1971 (střední období autorovy tvorby), ale vydáno až r. 1980 v zahraničí (u nás oficiálně až po r. 1989); česká poválečná literatura*

Slovní zásoba:

spíše hovorová čeština (Hrabalův osobitý styl) s mnoha hovorovými výrazy (*ted'ka*, *jseš*, *všecko*) i nespisovnými výrazy (*levý ucho*, *pravý ucho*, *každý ráno*, *na druhý straně*, *frakový límce*, *horký párky*, *každý den*, *kteřej*); nespisovná čeština se mísí i se spisovným a kultivovaným jazykem: profesní slang z oblasti pohostinství (*plac* [pracoviště], *defilirka* [defilér/přehlídka], *pikolík* [číšnický učen], *ficky* [pomocné síly v kuchyni], *kredcenka* [žena pracující na baru restaurace]); zdvořilostiny (*maličky*)

Figury a tropy:

FIGURY: polysyndeton* („*A už jsme s nikým nesměli mluvit a číšníci mě učili, jak se balí do ubrousku nůž a vidlička, a já jsem čistil popelníky a každý den jsem musel...*“), apoiopeze* („*dobry den, damy...*“), epizeuxis* („*Nic jsi neviděl, nic jsi neslyšel!*“); TROPY: epiteton konstans* (*levý ucho*, *pravý ucho*, *plechový košíček*, *horký párky*)

Stylistická charakteristika textu:

v textu najdeme erotické i filozofické prvky, to vše často ve velice dlouhých souvětích - tj. znak surrealismu* (nepřerušovaný proud myšlenek); všechny kapitoly začínají stejnými slovy: „*Dávejte pozor, co Vám ted'ka řeknu.*“

Postavy:

JAN DÍTĚ: číšník s velice nízkým vzrůstem; trpí komplexem méněcennosti; celý život se snaží zařadit mezi společenskou smetánku; LÍZA: Janova manželka; německá nacistka; zbohatne díky cennostem zatčených Židů; SKŘIVÁNEK: vrchní; zkušený číšnický matador; HABEŠSKÝ CÍSAŘ: aj.

Děj:

Jan Dítě začíná jako prodáváč párků, ale brzy se stane číšníkem v hotelu U zlatého města Prahy → po další anabázi v hotelu Tichota se dostává do hotelu Paříž → zde získá svůj vzor v podobě zkušeného vrchního Skřivánka, který se skvěle vyzná v zákaznících a Jana zaujme také tím, že prý obsluhoval anglického krále, což je vrchol číšnických snů → Janovi se později podaří sice menší, ale také podstatný úspěch → jako náhrada se dostane k obsluze habešského (dnes etiopského) císaře → poté se ožení s bohatou německou nacistkou Lizou → narodí se jim postižený syn a Liza zemře při bombardování → Jan za získané peníze staví luxusní hotel pro bohaté klienty, aby si konečně splnil celoživotní sen a dostal se mezi společenskou smetánku → hotel je mu však po únoru 1948 a nástupu komunistů k moci zabaven a on sám je společně s dalšími milionáři převezen do zajateckého tábora → nakonec skončí jako cestář na horské samotě, v závěru se se svým životem smíruje

Kompozice:

rozděleno do 5 kapitol; kompozice vyprávění je chronologická (přímá časová návaznost děje), v jednotlivých kapitolách občas najdeme i retrospektivu ve formě vzpomínek hl. postavy za minulost

Význam sdělení (hlavní myšlenky díla, motivy):

i celoživotní snaha o dosažení cíle může někdy skončit neúspěchem; kritika chamtivosti a podlézavosti (za každou cenu sympatizovat s těmi, kteří mají vliv a moc); změna život. filozofie (touha po majetku a vybrané společnosti → spokojenost s málem a samotou); MOTIVY: život, cíl, sen, neúspěch, samota, rekapitulace, lítost

LITERÁRNÍ HISTORIE - společensko-historické pozadí vzniku

Politická situace (mocenské konflikty, aj.):

studená válka - napjatý stav mezi socialistickými a demokratickými mocnostmi (1947-1991); komunist. převrat v Československu - tzv. Vítězný únor (1948); Šestidenní válka (Izrael X koalice arab. států) (1967); invaze sovětských vojsk do Československa (1968) → tzv. normalizace

Kontext dalších druhů umění:

FILM: v 60. letech probíhá tzv. nová éra českého filmu - režiséři: Miloš Forman (*Hoří, má panenko*), Věra Chytilová (*Sedmikrásky*), Jiří Menzel (*Ostře sledované vlaky*, *Rozmarňné léto*, *Skřivánci na niti*), aj.; MALBA: ve světě velmi populární umělecký směr zvaný Pop-Art (např. Andy Warhol); SOCHARSTVÍ: např. minimalismus; ARCHITEKTURA: u nás tzv. socialistický realismus (Havířov, Ostrava-Poruba)

Kontext literárního vývoje:

probíhá 2. vlna poválečné prózy*, tvořil např. Arnošt Lustig (*Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*, *Hořká vůně mandlí*), Ladislav Fuks (*Spalovač mrtvol*); u nás můžeme obecně hovořit o české poválečné próze (řada autorů ve svých dílech reaguje na sovět. okupaci z r. 1968) - EXILOVÁ LITERATURA: Josef Škvorecký (*Tankový prapor*), Milan Kundera (*Žert*); SAMIZDAT: Ludvík Vaculík (*Dva tisíce slov*, *Morčata*), Ivan Klíma (*Loď jménem naděje*); DÍLA SE SPORT. TEMATIKOU A VZPOMÍNKOVÁ DÍLA: Ota Pavel (*Plná bedna šampaňského*, *Smrt krásných srnců*); BUDOATELSKÁ (PRŮŘEZIMNÍ) TEMATIKA: Jan Otčenášek (*Kulhavý Orpheus*); HISTOR. TEMATIKA: Václav Kaplický (*Kladivo na čarodějnice*); DRAMA: Václav Havel (*Zahradní slavnost*); POEZIE: Jaroslav Seifert (*Morový sloup*)

AUTOR - život autora:

Bohumil Hrabal (1914-1997) - významný český spisovatel a nejpřekládanější český autor 20. stol.; nar. se v Brně → r. 1919 stěhování do Nymburka → práva na UK v Praze + literatura, umění a filozofie → za 2. svět. války pracoval jako **železniční dělník a výpravčí** → dostudoval až po válce v r. 1946 → od r. 1949 pracoval v kladenských ocelárnách → r. 1956 se oženil → r. 1963 se začal věnovat pouze psaní → r. 1965 se stal členem Svazu československých spisovatelů a redakční rady *Literárních novin* → po r. 1968 **měl zakázáno publikovat** → samizdatové a exilové vydávání → r. 1975 mu bylo dovoleno opět (cenzurované) vydávat → r. 1994 se setkal s Václavem Havlem a Billem Clintonem (tehdejší prezidenti ČR, resp. USA) → r. 1996 obdržel čestný doktorát na univerzitě v italské Padově a získal od prezidenta medaili Za zásluhy → zemřel r. 1997 v Praze po pádu z okna nemocnice Na Bulovce; ZAJÍMAVOSTI: řada jeho knih byla velmi úspěšně zfilmována; za svou tvorbu obdržel řadu českých i zahraničních ocenění

Vlivy na dané dílo:

vlastní zážitky a zkušenosti z různých historických období (2. svět. válka, nástup komunismu, apod.); vyprávění skutečných lidí; surrealismus*

Další autorova tvorba:

velmi specifická (převážně prozaická, okrajově básnická) - mix grotesknosti a komičnosti s tragičností, černým humorem a pesimismem, někdy až cynismem, doplněný neotřelým, často hovorovým, provokativním jazykem; řada děl úspěšně zfilmována; NOVELY: *Postřižiny* (humorná vzpomínková próza o správci pivovaru v Polné, součást trilogie *Městečko u vody*; 1976), *Taneční hodiny pro starší a pokročilé* (experimentální novela; 1964), *Ostře sledované vlaky* (novela s tématem německé okupace/životu v Protektorátu; 1965); POVÍDKY: *Pábitel* (sbírka povídek ovlivněná poetismem a surrealismem*; Pábitel = obhroublí, ale zajímaví lidé s unikátními vypravěčskými schopnostmi; 1964), *Inzerát na dům, ve kterém už nechci bydlet* (sbírka 7 povídek; 1965), *Slavnosti sněženek* (povídky o svérázných obyvatelích rekreační chatové osady; 1978); ROMÁNY: *Přilís hluchá samota* (o zaměstnanci sběrného dvora, který zachraňuje vyhozené knihy; 1989); aj.

Inspirace daným literárním dílem (film, dramatizace, aj.):

FILM: *Obsluhoval jsem anglického krále* (český film; 2006) - režie: Jiří Menzel, hrají: Ivan Barnev, Oldřich Kaiser, Josef Abrhám, Jiří Lábus, aj. (Český lev pro nej. film r. 2006)

LITERÁRNÍ KRITIKA

Dobové vnímání díla a jeho proměny:

v Československu bylo dílo zakázáno → obrat přišel až s pádem komunismu (tj. po r. 1989), kdy dílo u veřejnosti postupně získalo značnou popularitu

Srovnání s vybranými literárními díly:

Günter Grass - *Plechový bubínek* (podobně pojeté životní osudy jedné velice specifické a neobvyklé osoby - člověka malého vzrůstu - v tomto případě přímo liliputána, v kontextu historických událostí kolem 2. svět. války; hlavní postava i zde podobným způsobem rekapituluje svůj dosavadní život)

Ukázka:

Dávejte pozor, co vám ted'ka řeknu. Když jsem přišel do hotelu Praha, tak mne vzal šéf za levý ucho a zatahal mě za něj a povídá: „Jseš tady pikolík, tak si pamatuj! Nic jsi neviděl, nic jsi neslyšel! Opakuj to!“ A tak jsem řekl, že v podniku jsem nic neviděl a nic neslyšel. A šéf mne zatahal za pravý ucho a řekl: „A pamatuj si ale taky, že všechno musíš vidět a všechno slyšet! Opakuj to!“ A tak jsem udiven opakoval, že všechno budu vidět a všechno slyšet. A tak jsem začal. Každý ráno v šest hodin jsme byli na place, taková defilirka, pan hoteliér přišel, po jedné straně koberce stál vrchní a číšníci a na konci já, tak maličky jako pikolík, a na druhý straně stáli kuchaři a pokojský a ficky a kredcenka, a pan hoteliér šel kolem nás a díval se, jestli máme čistý náprsenky a frakový límce i frak bez poskvrny, a jestli nechybějí knoflíky a jestli jsou vyčištěny boty, a naklonil se, aby čichem zjistil, jestli jsme si myli nohy, pak řekl: „Dobry den, pánové, dobry den, damy...“ A už jsme s nikým nesměli mluvit a číšníci mě učili, jak se balí do ubrousku nůž a vidlička, a já jsem čistil popelníky a každý den jsem musel vyčistit plechový košíček na horký párky, protože já jsem roznášel na nádraží horký párky, naučil mne to ten pikolík, kterež už pikolíkem přestal být, už začal pracovat na place, ach, ten se něco naprosil, aby mohl roznášet dál párky!

Vyprávěč:

Jan Dítě - hlavní postava příběhu a přímý účastník děje (-ich forma)

Zákl. principy fungování společnosti v dané době:

u nás směřem k r. 1968 postupně uvolňování poměrů (např. zmírňování cenzury) → po sovětské invazi v srpnu 1968 přichází období tzv. normalizace (opětovné utužení poměrů)

Vlivy na další autorovu tvorbu:

nevlastní otec František Hrabal; autentické životní zkušenosti - např. autorova práce na železnici v Kostomlatech za 2. svět. války, mládí strávené v pivovaru v Polné nebo práce ve sběrném dvoře; pobyt v chatové osadě Kersko na Nymbursku; Franz Kafka; surrealismus*

Jak dílo inspirovalo další vývoj literatury:

dílo, stejně jako zbytek autorovy tvorby, ovlivnilo tematicky i stylově celou českou prózu, konkrétně např. unikátním použitím obecného jazyka, prezentací hovorového proudu nebo obyčejným člověkem jako nepatetickým hlavním hrdinou

Dobová kritika díla a její proměny:

literární kritika dílo ocenila několika literárními cenami → dnes je dílo řazeno k absolutním vrcholům autorovy tvorby

román - prozaický epický žánr; delší rozsah a komplikovanější děj než povídka nebo novela; příběh zpravidla obsahuje více postav

2. vlna poválečné prózy - pozdější období od konce 2. svět. války; důraz na psychiku jedince; události jsou brány v širších souvislostech = odlišnost od precizněji zaměřených autorů 1. vlny poválečné prózy; např. Arnošt Lustig nebo William Styron apoiopeze (zámlka) - nenadálé odmítní, resp. nedokončení věty

surrealismus - evropský umělecký směr, který združuje lidské podvědomí (sur-realismus = nad realitou), osvobození různých myšlenek a pocitů; začal se rozvíjet ve 20. letech 20. stol.; např. Guillaume Apollinaire, André Breton, Vítězslav Nezval, Ludvík Kundera; MALBA: Salvador Dalí, Pablo Picasso, Jindřich Štyrský, aj.

polysyndeton - nadměrné užití spojek (většinou spojky "a") epizeuxis - opakování slova/skupiny v jednom verši/větě (hned za sebou nebo po vložení jiného slova)

epiteton konstans - básnický přívlastek stálý (konstantní); přikládá důraz běžné (zjevné) vlastnosti osoby, předmětu nebo jevu (např. *sedivý vlk*, *zelený háj*, *širé pole*)